

eindelijk veel gevaarlijker is dan de klassieke propaganda: mensen worden quasi onbewust meegesleurd in de verholde oorlogsretoriek. Volgens Everaerts stonden de Amerikaanse 'predikanten' overigens op hetzelfde niveau als 'Comical Ali' door constant te beweren dat er massavernietigingswapens in Irak waren, terwijl die er helemaal niet waren.

In dit boekje worden vanuit de perscommentaren op de Golfoorlog alle registers opengetrokken in verband met de evoluties binnen de media. Zo worden de Belgische media volledig in kaart gebracht en werkt Everaerts in het laatste hoofdstuk van het boek samen met David Dessers een mogelijk toe-

komstproject voor de media uit, dat op een niet-commerciële basis dient te werken en kansen geeft aan andere media dan de huidige neoliberale mainstream-media. Daarbij verwijst hij onder andere naar Zweden, waar weekbladen die 2000 abonnees kunnen bereiken onvoorwaardelijke overheidssteun krijgen. Dat creëert in Zweden onder andere ecologische en andersglobalistische media. Maar wat doe je in zo'n geval met extreem-rechtse media, die in vele West-Europese landen hoogstwaarschijnlijk zonder al te veel moeilijkheden 2000 lezers bij elkaar krijgen? Opent die idee van overheidssteun dan toch weer een achterpoort voor gepolitiseerde media?

Diederik Vandendriessche

Poëtische vogelzang

Ton Lemaire, *De leeuwerik. Cultuurgeschiedenis van een lyrische vogel*, Ambo, Amsterdam, 2004, 123 p.

Vogels leiden niet enkel een leven in de natuur. Van oudsher spelen ze ook een belangrijke rol in het volksgeloof, in mythes en religie, in fabels en sprookjes en in liederen en poëzie. Daarin hebben ze een betekenis die niet te herleiden is tot hun verschijning en gedrag, maar die verbonden is met onze cultuur en geschiedenis. Over die 'culturele representatie' van vogels schrijft Ton Lemaire een nieuw boek. Het voorliggende boekje over de leeuwerik is daaruit een hoofdstuk dat als voorafname reeds gepubliceerd werd. Lemaire speurt daarin naar de betekenissen die met de leeuwerik verbonden worden in ver-

schillende cultuurhistorische periodes en contexten: van de leeuwerik in de christelijke traditie tot de romantische leeuwerik van Wordsworth en Shelley, en de combinatie van beide bij Gezelle; van de heraut van de dageraad en het aan God opgedragen ochtendgebed tot de gevleugelde ziel van de dichter; van de liederen van Clément Jannequin (16de eeuw) over het 'Lerchen-Quartet' van Haydn tot de viooloromance 'The Lark Ascending' (1914) van R. Vaughan Williams.

Het boekje kan gelezen worden als een illustratie bij Lemaires pleidooi voor een 'spiritueel naturalisme' in zijn magnum opus 'Met open zinnen' (cfr. *Oikos* 26, 3/2003). Lemaire verzet zich tegen een eenzijdig reductionistische lezing van de natuur zoals we die uit de biologische wetenschap kunnen halen. Vogelzang is meer dan een functie van voortplanting

en territoriumafbakening. “Ook en bij uitstek vogelzang behoort tot de zelf-expressie van het dier en mag niet herleid worden tot slechts middel in de strijd om het bestaan. (...) In zijn hoogste zelfexpressie is het leven wellicht muziek en dans (...), dus viering van het leven zélf. In zijn kern is muziek - en vogelzang - dan de stroom van het leven die zichzelf in klank uitdrukt en zich als klank tegenwoordig stelt en geniet.” (p. 82-83) In zijn vervreemding van de natuur, zijn eigen levensbron, doet de mens zichzelf daarom te kort. Hij is bijvoorbeeld niet meer in staat om in vogelzang de verklanking van zijn eigen levensvreugde te beluisteren. “De vogel vertegenwoordigt een potentieel menselijke ervaring, maakt haar hoorbaar of zichtbaar en daardoor meer toegankelijk voor onze zinnen en ons gemoed. Maar alleen omdat er een elemen-

taire verwantschap bestaat tussen mens en vogel, een soort continuüm tussen mens en dier en niet de afgrond die in het heersende mensbeeld gewoonlijk wordt aangenomen.” (p. 100) Dat wil niet zeggen dat de betekenis van vogelzang voor het grijpen ligt. Wat zijn zang voor de leeuwerik zelf betekent blijft een mysterie. We vinden hier de transcendente structuur terug van elke diepe betekeniservaring: vogelzang is een ervaring van een wezen dat wezenlijk anders is, maar tegelijkertijd gaat het om het andere van onszelf. Wellicht is de dichter gevoeliger voor deze toedracht. Het boekje staat dan ook vol met poëzie, meestal in de originele taal - naast Nederlands, ook Frans, Engels, Duits. Een tip voor de uitgave van het grote boek over vogels: maak het toegankelijk voor een groter publiek door er vertalingen aan toe te voegen.

Jef Peeters

Democratisering door cultuurparticipatie: utopie of werkelijkheid?

Rik Pinxten, *De artistieke samenleving. De invloed van kunst op de democratie*, Houtekiet, Antwerpen/Amsterdam, 2003, 176 p.

De titel is enigszins misleidend, want *De artistieke samenleving* is geen boek over kunst. Antropoloog Rik Pinxten wil het woord ‘cultuur’ vermijden en verder nadrukkelijk deconstrueren omdat het vele betekenissen heeft, verwarrend is en al te vaak gebruikt wordt als middel tot discriminatie. Hij houdt een plei-

dooi voor participatie, inclusie en diversiteit en ontwerpt zo een project voor het nieuwe Europa. Kunst zal de wereld niet redden, maar kan volgens hem bijdragen tot een emancipatieproces: “Een rechtvaardige en duurzame samenleving kan alleen maar mee bewerkstelligd worden door de mens als cultuurwezen en vooral als cultuurmaker hoger te waarderen. Cultuur kan een instrument zijn om menswaardiger en sociaal samen te leven.” (p. 11)

In een eerste deel onderzoekt Pinxten vormen van cultuurparticipatie als bijdrage aan een bredere beleavingswereld, ontwikkeling van de gehele persoon en een rijker mensbeeld. Tegenover de eenzijdige plek van de mens in